

Ängs- och naturbetesmarkernas uppgång och fall

Den biologiska månfalden i våra ängs- och naturbetesmarker är idag hårt trängd och har varit så under lång tid. Varför är det så?

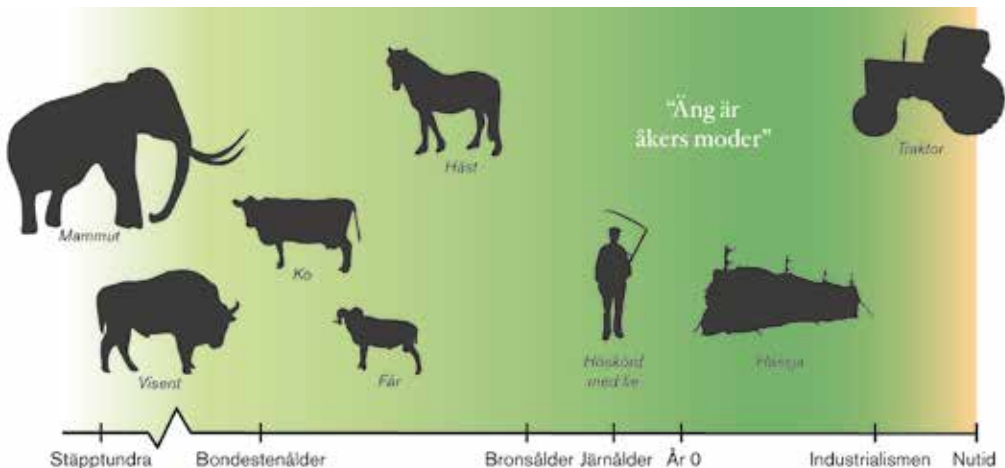
EMIL V. NILSSON

Växter som är knutna till ängs- och betesmarker har följt i människans fotspår under tusentals år, men idag finns det bara spillror kvar.

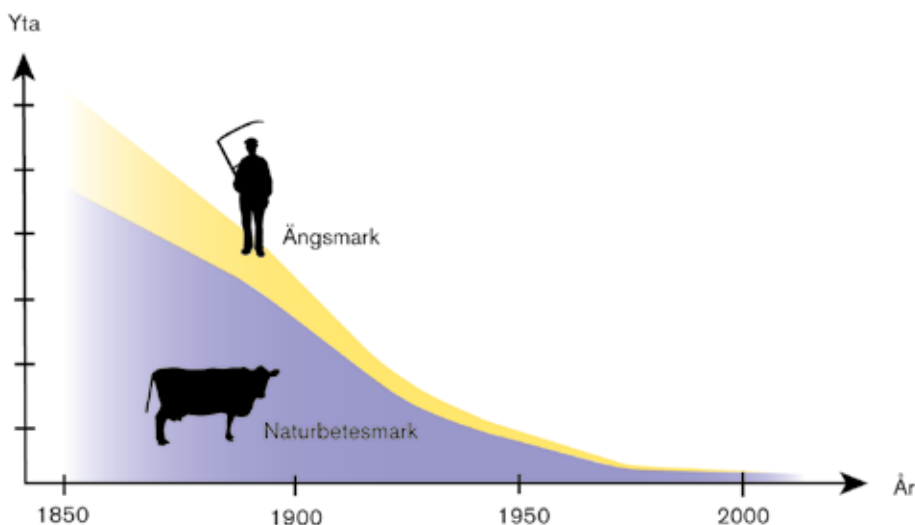
Många ängs- och betesmarksarter fanns tidigare på de gräsmarker som mammutar, visenter och andra stora däggdjur höll öppna söder om inlandsisen i norra Europa under

större delen av de senaste två miljoner åren. Andra arter kan ha levt vid våtmarker, på brandfält och strandängar innan de spred sig norrut efter istiden.

Redan under bondestenålder (3800–1800 f Kr) förde människor in betesdjur till Sverige. Kor, får, grisar, getter och lite senare hästar betade markerna året runt. Tam-

Gräsmarkernas mångfald har sitt ursprung i den natur som hölls öppen av megaherbivorer som mammut och visent. När boskapen började stallas på vintern under järnåldern växte ängsbruket fram för att få foder till djuren. Då ökade också mångfalden i markerna (mer grönt i figuren). När det industriella jordbruket slog igenom förlorade ängarna sin ekonomiska betydelse och plöjdes upp eller blev i bästa fall till betesmark. Fritt från Pärtel m fl 2005.

Idag finns det bara små och isolerade fragment kvar av det traditionella jordbrukets ängs- och naturbetesmarker och den biologiska mångfald som är knuten till dessa miljöer i Sverige. Som den här förenklade figuren visar finns det idag mindre än en procent kvar av den ängsmark som fanns 1850 och bara runt fyra procent av naturbetesmarken. Figuren är baserad på siffror från Jordbruksverket, Nationell inventering av landskapet i Sverige (NILS) och Sveriges rapportering till EU:s art- och habitatdirektiv 2019.

boskap tog över de vilda växtätarnas ekologiska roll. Under yngre bronsålder (1100 – 500 f Kr) öppnades landskapet i de traditionella jordbruksbygderna upp.

Under järnåldern (500 f Kr – 1100 e Kr) blev det vanligare att hålla djuren inomhus på vintern. De matades med hö och löv som skördats under sommaren på ängarna. Arealen ängsmark ökade. De stora sammanhängande gräsmarker som växte fram, ängs- och betesmarker, under hundratals år av hävd gynnade många arter.

Runt 1850 fanns det troligen som mest gräsmark i Sverige. Anna Westin och Tommy

Lennartsson vid Centrum för biologisk mångfald, Sveriges Lantbruksuniversitet, uppskattar att nästan 30 procent av hela Sveriges yta bestod av ängs- eller betesmark på den tiden, men redan då hade ängsmarken till viss del odlats upp eller blivit betesmark.

Efter 1945 slog konstgödningen igenom. Ängar och naturbetesmarker förlorade sin ekonomiska betydelse. Idag har det industrialiserade jordbruket raderat många av spåren från det traditionella jordbrukslandskapet. Många av gräsmarkernas arter återfinns idag på rödlistan. **SBT**

Läs mer

Dahlström, A. 2006: *Betesmarker, djurantal och betetryck 1620–1850. Naturvårdsaspekter på historisk beteshävd i Syd- och Mellansverige*. Doktorsavhandling. SLU.

Eriksson m fl. 2002: Land-use history and fragmentation of traditionally managed grasslands in Scandinavia. *J. Veg. Sci.* 5: 743–748.

Lennartsson, T. & Westin, A 2019: *Ängar och slätter. Historia, ekologi, natur- och kulturmiljövård*. Riksanantikvarieämbetet, Stockholm.

Pärtel, M., Bruun, H.H. & Marek, S. 2005: Biodiversity in temperate European grasslands: origin and conservation. *Grass. Sci. Europe* 10: 1–14.

Toräng, P. & Jacobson, A. 2019: *An assessment of favourable reference areas for grassland habitat types in the 2019 reporting under Article 17 of the Habitat Directive*. Report on progress and implementation (Article 17, Habitat Directive), European Environment Agency, [http://cdr.eionet.europa.eu/se/eu/art17/\(2020-04-09\)](http://cdr.eionet.europa.eu/se/eu/art17/(2020-04-09)).